

JĘZYKOWE ŚWIADECTWA PRZEMIAN SPOŁECZNO- -KULTUROWYCH W NAJNOWSZEJ CZESZCZYŹNIE (NA MATERIALE CZESZCZYŹNY 2.0.)

JOANNA KORBUT

LANGUAGE REFLECTION OF THE SOCIO-CULTURAL CHANGES IN MODERN CZECH LANGUAGES (BASED ON ČEŠTINA 2.0.)

ABSTRACT *This dissertation focuses on characteristic of modern Czech language, reflecting the socio-cultural changes taking place in Czech society in last decades. It is obvious that new experiences require new words to refer to them clearly and efficiently, that is why cultural and social background in general and its relation to language will be considered. Attention is paid to the most important terms of the topic under study – vulgarism, cultural correctness, loanwords, economy of language, colloquialization of written and spoken Czech.*

KEY WORDS *economy of language, creative, neologism, slang, vulgarism, loanwords.*

CONTACT *Instytut Filologii Słowiańskiej – Uniwersytet Jagielloński;
joanna.korbut@uj.edu.pl*

Czeski bohemiasta i językoznawca Jaroslav Hubáček (Hubáček 2005: 123), opisując rozwój języka czeskiego po aksamitnej rewolucji, konstatuje:

Leksyka jako podstawowy element języka ma wyraźnie dynamiczny charakter, ponieważ szybko reaguje na zmienne i ciągle wzrastające potrzeby terminologiczne (czy szerzej – komunikacyjne) społeczeństwa. Jest to szczególnie widoczne w sytuacjach przełomowych, wyraźnych społecznych zmian, które pozostawiają wyrazisty ślad zwłaszcza w zasobie leksykalnym. Taka sytuacja nastąpiła w okresie po tzw. aksamitnej rewolucji w 1989 roku, w którym dochodzi do reakcji na radykalną zmianę sytuacji społeczno-politycznej, tzn. upadek totalitaryzmu komunistycznego i powrót do demokracji. Wskutek tego następują znaczne zmiany w życiu politycznym i gospodarczym, w sposobach oficjalnej komunikacji.

Nie sposób nie zgodzić się z tym stwierdzeniem. Dynamika życia społecznego pod koniec XX wieku i na początku wieku XXI, szeroko pojęta komputeryzacja, pojawienie się internetu – wszystko to ma niebagatelny wpływ na sposób porozumiewania się, bowiem społeczne koszty transformacji to również koszty językowe.

Efektom przywołanych powyżej przemian jest wzrastająca lawinowo w języku czeskim ilość zapożyczeń, nowo powstających wyrazów – neologizmów, neosemantyzmów, wyrazów niekiedy zapomnianych, rzadko używanych, które nagle dostają nowe, drugie życie. Przełomy społeczno-polityczno-historyczno-gospodarcze znajdują wyraźne odbicie w warstwie leksykalnej (leksykalno-semantycznej) języka. Cytowany Hubáček (2005: 124) podkreśla niebagatelny w takich momentach przełomowych wpływ społeczeństwa na język. Według niego, wpływ ten przejawia się (zwłaszcza wśród młodych ludzi) przede wszystkim w osłabieniu poczucia odpowiedzialności za przestrzeganie norm językowych, w powolnej destandaryzacji języka oraz w rozluźnieniu norm etycznych. Obserwacje te wydaje się w dużym stopniu potwierdzać analiza Czeszczyzny 2.0.

Czym jest Czeszczyzna 2.0. (czes. Čestina 2.0.)? Jest to słownik internetowy, który powstał w 2009 roku i tworzony jest przez szeroką społeczność internetową. Jego pomysłodawcą był Martin Kavka, „łowca słów”, którego celem było stworzenie czeskiego słownika miejskiego, na wzór angielskiego Urban Dictionary. Jak twierdzi sam autor, „Všechno začalo v tramvaji, kde ke mně z rozhovoru dvou slečen doputovalo první slovo *sračkogán*. Když jsem jich měl v notesu pár desítek, vznikl web.”¹ Po blisko dziesięciu latach od stworzenia strony internetowej zaprezentowany materiał doczekał się wydania książkowego i nakładem Jan Melvil Publishing ukazała się *Hacknutá čeština – neortodoxní slovník dnešní mateřštiny*.²

Ten nietypowy zbiór leksykograficzny liczy ponad 20 tysięcy haseł i niemal codziennie pojawiają się w nim nowe jednostki. Budowa hasła słownikowego jest dość prosta i typowa dla tego rodzaju publikacji. Pojawia w nim definicja znaczenia, niekiedy przykład użycia, imię (ewentualnie nazwisko lub tzw. nick) autora oraz data umieszczenia wyrazu na stronie interne-

1 <https://cestina20.cz/o-cestine-2-0/>, dostęp 20.01.2021. Wszystkie zaprezentowane w niniejszej pracy przykłady, wraz z definicjami znaczeń, zostały zaczerpnięte ze strony www.cestina20.cz.

2 M. Kavka, M. Škrabal a kol., *Hacknutá čeština – neortodoxní slovník dnešní mateřštiny*, Jan Melvil Publishing 2018. <https://www.melvil.cz/kniha-hacknuta-cestina/>. Od marca roku 2019 w internetowej telewizji Seznam można oglądać program telewizyjny pod tym samym tytułem.

towej. Niestety nie pojawia się informacja o źródle podanego cytatu – czy jest on zaczerpnięty z mediów, z literatury, z tzw. języka mówionego czy może po prostu wymyślony przez autora hasła na potrzeby tego słownika. To znacznie utrudnia analizę i powoduje, że prezentowane przykłady użycia nie są w pełni wiarygodnym materiałem badawczym. Oto przykładowe hasło:

předpivo³

1. pivo před akcí (koncert, sportovní utkání, třídní sraz apod.), sloužící k lepší aklimatizaci na další piva, která se pijí už přímo na místě

Příklad: „Venku je hezky. Dáme si někde předpivo, než půjdeme na třídní sraz?“

2. pivo vypité z nedočkavosti těsně před návštěvou restaurace

👁 132 🗣 4

přidal **Stružák/requin** dne **14. 6. 2017**

Jak już wspomniano, opisywany słownik jest projektem internetowym i każdy może wziąć aktywny udział w jego tworzeniu, umieszczając na wyżej wymienionej stronie internetowej nowe słowo. Mogą to być przykłady wyrazów, których jesteście autorami lub użytkownikami,⁴ ale mogą to być również przykłady słów „tylko” zasłyszanych: w autobusie, w pubie, w telewizyjnych wiadomościach lub innych programach czy odkrytych niespodziewanie w internecie. Niewątpliwie Čeština 2.0. tworzy bardzo specyficzny językowy obraz czeskiego społeczeństwa. W tym nietypowym słowniku znajdziemy zarówno wyrazy dotyczące szeroko pojętego życia codziennego (we wszystkich jego aspektach – rodzina, praca, życie intymne, zdrowie, uczucia itp.), jak i polityki czy kultury. Wszystkie przykłady łączy miłość do języka i radość z samego tworzenia. Sami twórcy przyznają, że ich zamiarem jest zachęcanie czy wręcz prowokowanie ludzi do uwolnienia i wykorzystania wyobraźni językowej, do tworzenia słów niebanalnych, do tworzenia, a nie tylko odtwarzania.

Przede wszystkim należy wziąć pod uwagę fakt, iż w internecie mamy do czynienia z innym tekstem niż w rzeczywistości pozainternetowej.⁵ Bogusław Skowronek (Skowronek 2013: 251) poddając analizie ten sposób komunikacji, zadaje pytanie, „co media robią z językiem i komunikacją, w jakim stopniu modelują zachowania komunikacyjne oraz system gramatyczny polszczyzny oraz w jaki sposób, za pomocą jakich (bo zawsze odpowiednio dobranych) środków werbalnych wpływają na konceptualizacje rzeczywistości w społeczeństwie”.

Niewątpliwie w tej formie przekazu dominuje kryterium ekonomiczności, rozumiane jako „snaha (ať už vědomá, nebo nevědomá) „ušetrít” jazykové prostředky a také fyzickou a duševní energii vynaloženou na jejich užívání” (Svobodová 2010).⁶ Widoczne jest ono w tych formach,

3 předpivo | Čeština 2.0 (cestina20.cz), dostęp 20.01.2021.

4 Spora część z omawianych w niniejszej pracy wyrazów poświadczona jest w *Slovníku nespisovné češtiny* (2009), np. *ajfelka, ajták, bonzaj, čekovat, čpák, květák, kuřbaba, nakupák, salámista*. Przykłady użycia niektórych możemy znaleźć w internecie, np. *anděl* (reklamowany jako *nemocniční, pooperační košile*), *Al Čapone, babišátko, céděčka, hovnorář, lidlo, nakupák, přizdistač, telebrita*. Szeroko używane są też określenia *Lex Babiš, Pitomio*.

5 Problemem komunikacji internetowej zajmuje się m.in. Jan Grzenia (zob. m.in. prace *Strona www jako forma dialogowa, czy Komunikacja językowa w internecie*).

6 Sablona konferencie KCD (osu.cz) Dostęp 30.01.2021.

kanałach komunikacji, które zdobywają dziś coraz więcej zwolenników: w popularnych sm-sach, chatach, komunikatorach internetowych, serwisach społecznościowych. Ekonomizacja języka oznacza zwiększenie efektywności procesu komunikacji oraz precyzji informacji, przy jednoczesnej minimalizacji wysiłku potrzebnego do ich przekazania, stąd pojawiające się coraz częściej w tekstach neologizmy będące skrótami, skrótowcami. W analizowanej Czeszczyźnie 2.o. jest ich niemało, np. *I.O.* ‚internetový odborník‘ (pol. *specjalista ds. internetu*), *WTZ* ‚wo tom žádná‘ (pojawiające się zwłaszcza w tzw. czatach, por. ang. *without a doubt* – pol. *bez wątplenia*), *OTP* ‚ozdobný tukový prstenec‘ (pol. *piwny brzuch, mięsień piwny*), *tjn* – ‚to jo no‘ (jako wyrażenie zgody ze słowami przedmówcy), *ZLF* ‚zasraný lidský faktor‘ (pol. *pieprzony czynnik ludzki*), *wtf* – z ang. *what the fuck* – czes. *co to ksakru je* (pol. *co do kurwy nędzy*), *ntb* – ‚notebook‘, *tvf* – ‚ty vole‘ (nie tylko jako obraźliwy epitet, ale tzw. przerywnik w wypowiedzi), *nz* – ‚není zač‘ (pol. *nie ma za co*), *dpč / DPČ / DPC* – wulg. ‚do piči‘ (por. pol. *cholera; kurwa mać* itp.).

Czeszczyznę 2.o. cechuje również bardzo wyraźna i istotna właściwość, jaką jest typowa w dzisiejszej komunikacji szybkość reakcji na to, co dzieje się wokół. Godne podkreślenia jest przede wszystkim niebywale wręcz tempo tworzenia nowych jednostek leksykalnych (obecnie zbiór liczy – jak wspomniano – ponad 20 tysięcy haseł i codziennie jest wzbogacany o nowe). Są one rezultatem (dość często niebanalnym) różnego rodzaju zabiegów słowotwórczych i semantycznych. Internauci czy osoby korzystające z różnego rodzaju internetowych komunikatorów zdają sobie bowiem sprawę, że każda informacja (nie tylko internetowa) musi być atrakcyjna, wyrazista, że standardowe środki językowe nie przyciągną niczyjej uwagi, a przecież chodzi przede wszystkim o uwagę. Najczęściej mamy do czynienia z derywacją, zwłaszcza z derywacją sufiksálną, uniwerbizacją, często z neosemantyzacją, np. *aděčko* (*antidepressivum*) ‚antidepressant‘, *ajfelka* ‚bardzo wysoka kobieta‘ (z czes. *Eiffelova věž*), *bramborák* ‚auto marki BMW‘ (por. czes. *bavorák* ‚ts‘, czes. *Bavorsko* ‚Bawaria‘), *babicárna* ‚knajpa, karczma, w której podaje się niesmaczne jedzenie‘ – od nazwiska dziennikarza Jiřího Babici, prowadzącego program kulinarny, *salámista* ‚pacyfista, osoba bez wyraźnych poglądów‘ (z arab. *salam alejkum* ‚pokój z tobą‘), *ronaldit* ‚symulować, udawać‘ – od nazwiska piłkarza Cristiano Ronaldo, *Havlák* (*letišťe Václava Havla*) ‚lotnisko im. Václava Havla‘, *nakupák*, (*nákupní centrum*) ‚centrum handlowe‘, *běžák* (*běžný účet v bance*) ‚rachunek bieżący‘, *domovka* (*domovní prohlídka*) – w policyjnym żargonie ‚przeszukanie domu, mieszkania‘. Nierzadka jest też kontaminacja (tu przykłady nie zawsze są czytelne, zrozumiałe), np. *sádlokarton* (*sádlo* ‚sadło, tłuszcz‘ + *karton* ‚tektura, pudełko‘) ‚ochronna warstwa tłuszczu na ciele człowieka‘, *sračkogán* (*sračka* wulg. ‚biegunka‘ + *tobogan* ‚rodzaj sanek; zjeżdżalnia na basenie‘) – 1. ‚seria kilku porażek, kłopotów w krótkim czasie‘, 2. ‚bardzo wulgarny człowiek‘ (por. pol. *język jak kloaka*); 3. ‚kanalizacja, toaleta, odpady‘, czy *antilopa* (*anti-* + *lopat* ‚pić‘) ‚abstynent‘.

Obserwacja czeskiej sytuacji językowej pozwala stwierdzić, że coraz częściej mamy do czynienia nie tylko ze zmianami zachowań w komunikacji publicznej, ale również ze zmianami norm etykiety językowej. Dający się zauważyć wzrost wpływu języka potocznego, zwiększone wykorzystanie ekspresywnych środków wyrazu (wulgaryzmów, slangizmów) świadczą o coraz większym zbliżaniu się do uzusu potocznego, co podkreślają od dawna czescy i polscy

7 W czeskim języku potocznym *běžák* oznacza ‚trasę, ścieżkę do biegania‘ – *běžecká trasa*, niestety omawiany słownik tego znaczenia nie uwzględnia.

językoznawcy. Włodzimierz Gruszczyński⁸ zauważa, że „Internet spowodował, a przynajmniej wzmocnił upotocznienie i tzw. językowy luz. Komunikacja internetowa odbywa się tak szybko i jest jej tak dużo, że nie jesteśmy w stanie pisać tak, jak dawniej”. Na wulgaryzmy w przestrzeni publicznej zwracają też uwagę w swoich pracach Petr Nejedlý (Nejedlý 2016) oraz Darina Hradilová (Hradilová 2019), podkreślając rozpowszechnienie tego zjawiska.⁹

O ile wulgaryzacja języka oceniana jest bardzo często wyraźnie negatywnie (o wulgaryzacji języka czeskiego będzie mowa w dalszej części niniejszej pracy), o tyle ekspansji slangizmów nie należy jednak interpretować krytycznie, są one bowiem przejawem rozwoju języka, świadectwem tego, że język żyje i nieustannie się zmienia. Dlaczego tak często i tak chętnie sięgamy po wyrażenia slangowe? Blisko 100 lat temu Eric Patridge (Patridge 1933) jako główne powody wskazywał m.in. chęć podkreślenia swojej indywidualności, wzbogacenia słownictwa, potrzebę akceptacji i zademonstrowania przynależności do grupy, a także unikanie klisz, podkreślenie specyfiki tekstu oraz element „rozrywki” (np. zademonstrowanie poczucia humoru). Czy tak jest w analizowanym zbiorze leksykalnym?

Wiele z prezentowanych w Czeszczyźnie 2.0. przykładów to elementy slangowe, które zyskują popularność i coraz częściej używane są poza środowiskiem, z którego się wywodzą (profesjonalizmy, argotyzyzmy czy slangizmy są w nieoficjalnym kontakcie językowym – jakim jest Czeszczyzna 2.0. – wyjątkowo często używane, a ich zasób wciąż uzupełniany).

Oto kilka przykładów¹⁰:

uživák ‚konto użytkownika’ – slang IT, *džahír* ‚bardzo wysoka trawa, utrudniająca grę’ – slang graczy w golfa, *bezdušák* ‚opona bezdętkowa’ – slang rowerowy, *biftek* ‚duże otarcie skóry’ – slang rowerowy, *na kleopatru* ‚prosto obcięta grzywka’ – slang fryzjerski, *lejt* ‚krwawić’ – slang ratowników medycznych, *orient* ‚kraje na wschód od Czech’ – slang kierowców, *bezautovec* ‚autostopowiec’ – slang kierowców ciężarówek, *běžák* ‚rachunek bieżący’ – slang finansowy, *slepec* ‚kierowca oślepiający innych kierowców przez włączenie długich świateł w aucie’ – slang kierowców ciężarówek, *dožo*, *dožínky*, *dožka* ‚kara dożywotniego więzienia’ – slang więzienny, *amerika* ‚caffè americano’ – slang pracowników gastronomii, *krevňák* ‚morfologia krwi’ – slang lekarski, *břichatka* ‚kobieta w ciąży’ – slang lekarski, *primka* ‚pierwiastka’ – slang lekarski, *halibut* ‚uczeń, student ze specyficznymi problemami w nauce’ – slang nauczycielski, *fiona*, *šreko-vka*, *šrečice* ‚bardzo brzydka kobieta, dziewczyna’ – slang nastolatków, *švejk* ‚pociąg pośpieszny Praga – Czeskie Budziejowice, jadący przez Písek’ – slang kolejarski.

Spontaniczne tworzenie slangizmów jest, jak zauważa cytowany Hubáček (Hubáček 2005), przejawem ekonomii językowej, dążenia do demonstracji wyjątkowości i specyfiki danego środowiska, często humoru językowego, a także chęci odróżnienia się od tego, co oficjalne, literackie, przewidywalne. Twórca Czeszczyzny 2.0. Martin Kavka podkreśla, że „v podstatě 70 procent představuje slang, který máme zažitý; zbytek je nadstavba, taková hravost Čechů, kteří se vytvářením nových slov baví a reagují jimi na aktuální dění”.¹¹ W przypadku niektórych

8 W. Gruszczyński, *Chodzi o to, aby język giętki...* – Uniwersytet SWPS, dostęp 25.01.2021.

9 Problematyką wulgaryzmów zajmują się również Daniela Kramulová, Simona Hoskovcová, Zdeněk Svěrák, Lucie Peisertová w publikacji *Vulgarity: užíváme je rádi a stále častěji*. Psychologie dnes. Praha: Portál, 2009, 15(1), o której mowa w dalszej części niniejszego artykułu.

10 Wszystkie przykłady pochodzą z analizowanego słownika *Čeština 2.0*.

11 Činitel, zčápit, šalinosexuál. Nová slova jsou jako fejetony, RESPEKT.pdf, dostęp 15.01.2021.

przykładów trudno określić, czy zostały zaczerpnięte z „żywego języka” (czy ktoś ich kiedyś użył/używał), czy może są one tylko przykładami tworzonymi na potrzeby słownika (tworzonymi przez internautów tylko po to, żeby je w analizowanym zbiorze umieścić, okazją do zaistnienia dla autora), np. *pichnik* ‚piknik zakończony seksem’, *hovnorář* ‚niewystarczające wynagrodzenie za wykonaną pracę’ (czes. *hovno* ‚gówno’), *bakteriër* ‚pies zakażony chorobą bakteryjną’, *monstruace* ‚menstruacja, która ma bardzo gwałtowny i intensywny przebieg’, *crocsana* ‚kobieta lubiąca chodzić w wygodnym obuwiu plażowym’ (*Crocs* – marka obuwia), czy przytaczany już powyżej czasownik *ronaldit*. Podkreślić należy, że w czeskim korpusie tekstowym¹² nie znaleziono żadnego z wymienianych neologizmów, nieliczne przykłady użycia potwierdzone zostały natomiast w internecie.¹³

Powróćmy do zagadnienia upotocznienia i wulgaryzacji języka, o której już była mowa wcześniej. Jak zauważa Kwiryna Handke (Handke 2011: 114), „zmiany o szerokim światowym zasięgu, które objęły również polską przestrzeń społeczną, zniosły wiele granic poprzednio istniejącej obyczajowości, wprowadzając powszechnie dozwoloną swobodę, w tym między innymi możliwość nieograniczonego epatowania wszelkimi sposobami, także środkami językowymi. Dlatego mamy w codziennej polszczyźnie tak wiele trywialnych, a nawet wulgarnych słów i związków wyrazowych, które wpisują się w szersze zjawisko, jakim jest gra z konwencją”. Słowa te odnoszą się wprawdzie do języka polskiego, ale obserwacje poczynione przez Handke, wpisują się doskonale w czeską rzeczywistość językową i społeczną.

W Czeszczyźnie 2.0. wydają się dominować elementy języka o bardzo silnym nacechowaniu ekspresywnym, ironicznym, pogardliwym, niekiedy wręcz obraźliwym. Wiele tu przykładów wyrazów dwuznacznych, sprośnych, obscenicznych skojarzeń (odnoszących się do seksu, fizjologii, męskiego czy kobiecego ciała). Nie sposób nie zgodzić się z cytowaną Handke, (Handke 2011: 120), że „wobec rozluźnienia reguł współczesnej obyczajowości, w tym również zachowań językowych, nieostre stają się granice tego, co dopuszczalne i tego, co niedozwolone”. W Czeszczyźnie 2.0 tych granic po prostu nie ma. Nie istnieją bowiem tematy, których poruszyć nie wolno czy których poruszyć nie wypada. Wiele z analizowanych przykładów przekracza granice tabu zarówno językowego, jak i obyczajowego. Wulgarność z elementu zakazanego, niepożądanego czy przez wielu nieakceptowanego staje się powoli normą. Normą, która przyciąga uwagę, czyni wypowiedź atrakcyjną, pożądaną. Przytoczmy kilka przykładów: *kuřbaba* ‚kobieta, która lubi sex oralny’ (czes. *kouřit* ‚palić, dymić’, tryb rozkazujący *kuř!*)¹⁴, *čvančary* ‚bardzo duże piersi’ – od nazwiska aktorki Jitky Čvančarové, *tekuťák* ‚biegunka (dosł. wulg. sraczka)’, *pičimýdlo* ‚mydło do higieny intymnej dla kobiet’ (czes. *piča* – pol. wulg. ‚cipa’), *babiškunda* ‚była wysoko postawiona managerka holdingu, która obecnie kieruje ministerstwem, województwem, miastem’ (kontaminacja nazwiska *Babiš* i rzeczownika *kunda* – pol. wulg. *cipa*, też pogardliwie o kobiecie), czy przywoływany już wcześniej *sračkogán*. Same definicje prezentowanych haseł tworzone są przez internautów w dość specyficzny sposób, opis znaczenia i język, którym posługują się autorzy są dość niebanalne i czasami mocno kontrowersyjne pod względem zarówno formy, jak i treści.

12 <https://www.korpus.cz/>

13 Por. przypis nr 5.

14 Definicje znaczeń jednostek leksykalnych omawianych w niniejszej pracy opracowano na podstawie czeskich opisów zawartych na stronie <https://cestina20.cz/>.

Cytowane neologizmy świadczą wyraźnie, że ma tu do czynienia z naruszeniem etyki i estetyki słowa. Grzeczność językowa, jako istotny składnik komunikacji przestaje tu istnieć. Ondřich Uličný (Uličný 2009: 46) zauważa, że „expresivita vytrhává z každodennosti, ale vulgarismus? Ten jako specifický prostředek exprese i apelu odreagovává stres, vyjadřuje agresi a může přinést ulehčení, ale bývá i ventilem zloby a nenávisti často bez vnější příčiny”. Oczywiście nie bez znaczenia jest tu anonimowość, którą daje internet, który „na rozdíl od reálného světa kyberprostor neumožňuje přímé ověření toho, s kým komunikuji a jaký skutečně je” (Gromnica 2017: 214). Należy jednak wyraźnie podkreślić, że chociaż granice tolerancji oraz stopień wrażliwości na określone zachowania językowe mogą być u różnych ludzi różne, to – jak konstatuje Małgorzata Marcjanik (Marcjanik 2007: 12) – pewnych zachowań zaniechać nie wypada, a ktoś, kto mówi do nas i używa wulgaryzmów, nie tylko mówi nieestetycznie, ale nas nie szanuje. Przytoczone przykłady wyraźnie naruszają higienę językową, o której wspomina Zenon Klemensiewicz (1965: 1–8). Na owo przekroczenie norm zwraca też uwagę w jednym ze swoich artykułów Monika Zavřelová (2018),¹⁵ która wspomina nawet o pomysle stworzenia policji językowej, która przyjrzałaby się wybranym wyrazom, będącym „daleko za hranicí vkusu”.

Z ekscerpcji zgromadzonego materiału leksykalnego wynika wyraźnie, że seksualność człowieka nie jest tematem tabu, wręcz przeciwnie. Analiza potwierdza to, co wynika z obserwacji życia codziennego w Czechach, a mianowicie, że seks (oprócz polityki) to jeden z ulubionych i najczęściej poruszanych tematów rozmów. Jak podkreśla Jana Čemusová (Čemusová 2009: 178), „tabu jsou také proměnlivá z důvodů změn ve společnosti, pokroku, politické situace, životních podmínek. Změnu může také způsobit vliv jiné kultury, srov. dnešní změnu postojů k diskusím o sexu, zatímco ještě v 60. letech tato témata budila pohoršení. V současné době se v západní civilizaci s tématem sexu můžeme setkat obrazně řečeno na každém rohu (noviny, časopisy, internet, televize, film, literatura), o sexuálních tématech se diskutuje ve školách i na veřejnosti”. W Czeszczyźnie 2.0. wiele hasel związanych jest z tym właśnie obszarem, są to określenia intymnych części ciała – zarówno męskich, jak i kobiecych organów płciowych, sposobów uprawiania seksu (często bardzo wulgarne), preferencji seksualnych itp. Sporą grupę wyrazów stanowią na przykład określenia kobiecych piersi (są to wyrazy o silnym nacechowaniu ekspresywnym, często obraźliwe, wulgarne – określające takie cechy, jak wielkość, „jakość”, wygląd czy „przeznaczenie”):

PRSA (pol. *piersi*) = *kozy/silikozy (silikonové kozy), bambáky, dudometry, mlékotvary; Suprsa* (bardzo duże piersi = czes. *super prsa*): *chlastáky, mlamle, mrmláky, pachačky, melouny, dojáky, čvančary, bochany, smetany, chleby, céděčka* (piersi w rozmiarze C, D), *lajdáky*. Inne określenia piersi: *věšáky, oběšenkyně, lentilky pod kobercem, titulky, čvančarátko*,

Inne określenia dotyczą takich obszarów, jak:

CIAŁO (wulgarne określenia dotyczące jego poszczególnych części i ich wyglądu): *přirodopička, peřičko, bėbėčak, chundelina, stažený králík, kromaňonka, penisenka*.

PENIS (rozmiar, wygląd): *vilejš, čurák, dubínek, cakátko, caban, dýček, blombelák, prut, mrdkodrapp, klobna, lahor, kraken, mrdkostroj, dalibor, labutí krk, bojkokot, lulín, malopták, fapíček, šulda*,

15 https://www.idnes.cz/kultura/literatura/hacknuta-cestina-kniha-cestina-2-0.A181121_105322_literatura_kiz. Čvančary a milošekunda. Až sem dospěla současná čeština, artykuł z dn. 21.listopada 2018 r.

křivoklát, jarabák, dindón, pyják, péro, žensen, palpánek, mrdadlo, nadpřirození, šprndulák, čipého, prostřední noha, bambule, zvoneček, bimbík, pipík, fflík, smrdíklacek, ferdík, PKD, pizdobařt, lemrouch, šroubovák, bořivoj, mangína, lofas, povadlina, bambán, niněj, bambáro, švacan, kláda, bimbás, šotner, kajetán, štencí, moudás, manglí, krakonoš, brko, šulin, paťák, kokot, utahovák, balsas, cipísek.

SEKS: sposoby uprawiania/preferencje/upodobania: *trojka, menstruacke, střilet ostrýma, orgáč, trénovat vokouma, krev a mlíko, ruční práce, premrděra, udělat věčko, kouřit prdel, údměna, mrdměna, rokenrol, lambáda, jebovka, mrdaton, řezanka, mačkat hađa, kompletka, kocour v troubě, šašek v maněži,*

KOBIETA: *kozoslava, bobryně, úschovna penisů,*

INNE określenia (dotyczące seksualności człowieka): *gigolovat, jahodový týden, intimka, vakunda, šukárna, samošuk, bobrátor, anální rýma, kurvent, kundicióner, onanorexie, deflorande, kulohrab, kundoskopie, bobrovědec, penisilín, transka, hnědkář.*

Jak widać, seksualność człowieka stanowi szeroko reprezentowaną grupę w Czeszczyźnie 2. o., bogatą zarówno pod względem obrazowości, jak i stylistyki (na ogół bardzo brutalnej i wulgarnej). Dlaczego tak się dzieje? Czeszy badacze (Kramulová – Hoskovcová – Svěrák – Peisertová 2009: 20) wskazują, że przyczyną może być ludzka niedojrzałość, „falická a sexuální vulgarita může souviset s tím, že mnozí z nás vývojově ‚zamrznou‘ v období puberty a místo dalšího osobnostního zrání a ‚moudření‘ se v chování dávno dospělých osob vyskytují projevy pubertálního vzdoru, touhy ukázat se, lpění na splynutí se skupinou i za cenu potlačení vlastní individuality”. Niewątpliwie jest to jednak temat, z którym „se lidé setkávají a se kterými se musejí umět vypořádat, vyrovnat. Proto tato témata nelze vynechat, vyhnout se jim, ale je třeba vědět, jak a kdy o nich mluvit a diskutovat” (Čemusová 2009: 179).

Jak można zauważyć, przestrzeń społeczna jest dziś zdominowana przez ludzi młodych „którzy narzucają swój styl zachowań, w tym również – językowych” (Handke 2011: 114). Nowo powstające wyrazy i połączenia wyrazowe mają być przede wszystkim atrakcyjne, zaskakujące, niekonwencjonalne, wyraziste, poprawność językowa schodzi na plan dalszy. Z jednej strony, mają się odnosić w jakiś sposób do konwencji (rozumianej też jako kultura w jej skomercjalizowanej formie), z drugiej zaś mają świadczyć o swobodnym, niewymuszonym podejściu do życia, tj. nie mogą być zbyt poprawne, zbyt grzeczne, mają być takie, jak język, którym młodzi ludzie posługują się na co dzień (nasycone elementami ekspresywnymi, uzewnętrzniającymi emocje, często bardzo gwałtowne i negatywne). To wiąże się ze zmianami społecznymi, jakie zachodziły w Czechach na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat, i z chęcią manifestacji swojego stosunku do otaczającej rzeczywistości (co w oczywisty sposób uaktywnia językowe środki wartościujące i oceniające).

Czy istnieją granice fantazji słowotwórczo-leksykalnej? Čestina 2. o. pokazuje, że nie. Podstawowy warunek stawiany jednostce leksykalnej, taki jak zrozumiałość, wynikająca z właściwej motywacji (Buttler i in. 1976: 94), nie zawsze jest tu spełniony. Zdarzają się formacje na pierwszy rzut oka niezrozumiałe. Ich motywacja wydaje się nie do końca czytelna, a relacja semantyczna między wyrazem podstawowym a pochodnym – czasem niejasna. Niektórzy językoznawcy nazywają takie derywaty pogmatwanymi (Pastuchowa 2008: 19), by je zrozumieć i opisać, trzeba odwołać się do narzędzi leksykologicznych. Przykładem takiego zjawiska może być niezrozumiałą w pierwszym momencie wyraz *přizdistač*. Łatwo wyodrębnić w nim podstawy słowotwórcze (rzeczownik *zed'* ‚ściana‘ i czasownik *stát* ‚stać‘), ale nie przybliżyła nas to (przy-

najmniej nie od razu) do odpowiedzi na pytanie, co ten wyraz oznacza. A oznacza „choinkę tak brzydką, że trzeba ją postawić przy ścianie, żeby nie było widać jej brzydkiej strony”.

Najbardziej kreatywne spośród przykładów umieszczonych na stronach *Čeština 2.0* to m.in.: *Al Čapone*¹⁶ „premier Czech Andrej Babiš”, *anděl*¹⁷ „szpitalna koszula z wiązaniem na plecach”, *berlín*¹⁸ „poczekalnia u lekarza, pełna ludzi o kulach, o laskach”, *céděčka*¹⁹ „piersi w rozmiarze miseczki C lub D”, *cvrček*²⁰ „czujnik parkowania z sygnałem akustycznym”, *kvěťák*²¹ 1. „fryzura afro, przypominająca swoim wyglądem kalafior”, 2. „mózg”, *pikador*²² „hot dog”, *instaklam* – Instagram (por. czes. *klam* „złudzenie”, tu: „oszustwo, kłamstwo”), *mimozoomštan* „osoba, która nie daje sobie rady ze zdalną nauką i ze spotkaniami on line na platformach Zoom, Skype, Teams” (por. czes. *mimozemštan* – kosmita, ufoludek, obcy, oderwany od (ziemskiej) rzeczywistości).

Owo niestandardowe łączenie środków językowych, niebanalne modyfikacje graficzne (niekiedy odstępstwa od konwencji) wyrażają postawę ich „autorów” wobec świata, są najczęściej odzwierciedleniem negatywnego wartościowania świata zewnętrznego (zjawisk, ludzi, procesów). Ofiarami owego negatywnego wartościowania „padają” również czescy politycy. Internauci wyłapują popełniane przez nich błędy, komentują ich zachowanie (wielu „okazji” do komentowania życia politycznego dostarczały zwłaszcza częste ostatnio wybory i kampanie polityczne). Wyrazy związane z szeroko pojętą sferą czeskiej polityki są znaczącą częścią omawianego materiału, są doskonałym przykładem pomysłowości i kreatywności internautów, ich sarkastycznego poczucia humoru i bardzo wyraźnie odzwierciedlają stosunek autorów do komentowanych treści. W większości są to określenia wyraźnie wartościujące, nacechowane bardzo pejoratywnie, wręcz pogardliwie, opisujące samych polityków, ich zwolenników, wyznawane przez nich poglądy, charakterystyczne dla nich działania lub popełniane przez nich błędy, np., *Al Čapone*, *babiština*, *babiškunda*, *klausoid*, *klausoleum*, *Klaus-Klaus-Klan*, *Pitomio*, *drahoshit*, *havlobot*, *zemandertálec*.

Wymienione przykłady świadczą o obraźliwym stosunku do opisywanych polityków oraz ich zwolenników. Nadane politykom przezwiska są wyraźnymi aluzjami do ich poglądów, podejmowanych działań czy określonych zachowań, wyrażają krytykę i niechęć wyborców, rzadko uznanie, czy sympatię (tylko nieżyjący Václav Havel budzi zarówno negatywne, jak i pozytywne skojarzenia). Oczywiście często do zrozumienia przezwiska niezbędna jest znajomość tzw. kontekstu sytuacyjnego, czyli realiów życia politycznego i społecznego w Czechach. Bez znajomości owego kontekstu, bez przypisania słowom nie tylko sensów, ale też odpowiednich referencji, przykłady są zupełnie niezrozumiałe – np. *Al Čapone*, *Lex Babiš*, *vinóza*, *kalouskovat*, *na klause*, *uklausit*.

16 Przydomek ten został nadany premierowi Babišovi po aferze Čapí hnízdo (pol. *Gniazdo bociana*, nazwa kompleksu wypoczynkowo-szkoleniowego, którego właścicielem jest A. Babiš), skandalu finansowym związanym z wyłudzeniem dotacji z UE.

17 Por. czes. *anděl* „anioł”.

18 Por. czes. *berla* „kula, laska”.

19 Por. czes. *céděčko* = *kompaktní disk* „CD”, płyta CD, płyta kompaktowa’.

20 Por. czes. *cvrčet* „ćwierkać”, *cvrček* „świerszcz, cykada”.

21 Por. czes. *kvěťák* „kalafior”.

22 Por. czes. *pikador* „konny uczestnik corridy uzbrojony w pikę” – zob. <http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=pikador>

Politykami, którzy są najczęstszym źródłem leksykalnych inspiracji, są:

Andrej Babiš²³: *Lex Babiš* 'ustawa o konflikcie interesów', *Babišova dálnice* 'próba opisania rzeczywistości lepszej niż jest naprawdę',²⁴ *babišárna* 'wielkie oszustwo finansowe', *babišmen* 'niezłomny obrońca A. Babiša', *babišit* 'kłamać i wierzyć, że wszyscy dadzą się nabrać', *babištan* 'Czechy rządzone przez A. Babiša', *babiština* 'język czeski z dużymi „naleciałościami” języka słowackiego';

Miloš Zeman²⁵: *vinóza* 'stan zamroczenia alkoholowego', *zemanbába* 'zwolenniczka M. Zemana', *zemandropitek* 'osoba z IQ dużo poniżej poziomu przeciętnego zwolennika M. Zemana', *zemandrtálec* 'agresywny wyborca, zwolennik M. Zemana', *zemanovská viróza* // *zemanóza* 'kac', *zemanslib* 'obietnica, o której wiadomo, że nie zostanie spełniona';

Václav Klaus²⁶: *klaus* 'jednostka zadufania i pychy', *klausoid*, *klausovec*, *klausovita*, *klausoláskář* 'wielbiciel, zwolennik V. Klause', *klausovka* 1. 'zatwardziała zwolenniczka V. Klause'; 2. 'tania parówka', *Klaus-Klaus-Klan* 'nowa partia polityczna V. Klause i jego syna', *klausoleum* 'instytut, biblioteka byłego prezydenta V. Klause, zajmujące się propagowaniem jego idei, poglądów, dokonań', *klausule* 'prezydenckie ulaskawienie'²⁷, *na klause* 'o człowieku ubranym w bardzo ciasne spodnie'²⁸, *uklausit* 'zabrać cudze pióro, długopis'²⁹;

Václav Havel³⁰: *Havlák* 'praskie lotnisko im. V. Havla', *havlista* 'fanatyczny zwolennik V. Havla', *havlobot*, *havloid*, *havlojed* pejor. 'zwolennik V. Havla', *havlovka* 'zatwardziała zwolenniczka V. Havla'³¹, *havloween* 'dzień rozpoczęcia tzw. aksamitnej rewolucji';

Tomio Okamura³²: *blokamura* 'blokowanie portali społecznościowych, stron internetowych przez grupę ludzi skupionych wokół T. Okamury', *blokkake*³³ 'zbiorowa blokamura', *okamúra* 'człowiek, który żyje w permanentnym strachu przed imigrantami i UE', *Pitomio* 'polityk T. Okamura',³⁴ *pitomiovina* 'głupota, bzdura'.

23 Ustawa zakazuje przyszłemu członkowi rządu posiadania udziału w mediach, zakazuje również spółkom będącym własnością ministrów korzystania z funduszy publicznych. Premier Babiš jest właścicielem koncertu Agrofert, a za jego pośrednictwem dzienników *Mladá Fronta Dnes*, *Lidové noviny* i radia *Impuls*.

24 Por. *Potěmkinovy vesnice* – pol. wioski/wsie *potiomkinowskie*.

25 Od marca 2013 roku do chwili obecnej prezydent Republiki Czeskiej, znany ze swojej słabości do alkoholu.

26 Premier (1992–1998) i prezydent Republiki Czeskiej (2003–2013).

27 Por. czes. *klauzule* 'klauzula, warunek', też *Klauzule* 'Livia Klausová, żona Václava Klause st.'.

28 Podczas przyjęcia na turnieju tenisowym w Pradze były prezydent był ubrany w takie właśnie „przyciasne” spodnie.

29 W czasie oficjalnej wizyty państwowej prezydenta Klause w Chile, prezydent przywłaszczył sobie pióro, którym podpisywane były dokumenty.

30 Czeski dramaturg, pisarz, działacz antykomunistyczny. Ostatni prezydent Czechosłowacji (1989–1992) oraz pierwszy prezydent Czech (1993–2003).

31 Por. też *havlovky* 'przykrótkie spodnie do kostek'. Nazwa powstała na cześć Havla, który w dniu inauguracji swojej prezydentury 29.12.1989 roku pojawił się publicznie za krótkich spodniach.

32 Czesko-japoński polityk, przedsiębiorca, działacz społeczny.

33 Z japoń. *bukkake* 'rodzaj grupowej praktyki seksualnej'.

34 Por. czes. *pitomý* 'głupi', *pitomec* 'głupek'. Przewisko, wymyślone przez redakcję czasopisma *Reflex*, powstało prawdopodobnie w wyniku tzw. blendingu, czyli połączenia fragmentów dwóch słów (nazw własnych) *Pinokio* oraz **Tomio**, ewentualnie czes. *pitomec* 'głupek' i Tomio.

Większość z wymienionych wyrazów to okazjonalizmy (co jest związane bezpośrednio z szybkością zmian na czeskiej scenie politycznej), ale niektóre z nich, jak np. *Lex Babiš*, weszły na stałe do czeskiego języka. Co ciekawe, wśród wymienionych neologizmów inspirowanych nazwiskami polityków brak neologizmów odnoszących się do kobiet, co wydaje się być zaprzeczeniem tezy, że zwiększona obecność kobiet w życiu społecznym ma swoje konsekwencje w języku.

Często wykorzystywanym zabiegiem jest też zapożyczanie wyrazów z języków obcych, będące świadectwem „niezbędnej przecież wymiany dóbr materialnych i duchowych między narodami, towarzyszącej wszelkim rodzajom trwalszych kontaktów między środowiskami różnojęzycznymi” (Buttler i in. 1976: 42). W tym zakresie można mówić o zarówno o konwencjonalnych zabiegach słowotwórczych, jak i zupełnie niestandardowym (niekonwencjonalnym) tworzeniu nowych jednostek leksykalnych. Zasadnym wydaje się pytanie, czy wszystkie zapożyczenia są absolutnie niezbędne i czy choć niektóre z nich nie mogłyby zostać zastąpione przez leksemy rodzime i czy posługiwanie się zapożyczeniami to językowy snobizm, czy może zwykła konieczność.

Internauci najczęściej czerpią ze wzorów angielskich, niekiedy niemieckich, sporadycznie z innych – japońskich³⁵, arabskich, francuskich itp., np. *abfal* ‚rzecz, towar niskiej jakości’ z něm. *abfall* ‚odpad’, *ajták* (pracownik IT) ‚pracownik działu IT’, *ajpina* (IP adresa) ‚adres IP’, *agli-na* ‚brzydka dziewczyna’ z ang. *ugly* ‚brzydki’, *babltý* ‚bardzo kolorowy, wyglądający niezdrowo’ z ang. *bubble tea*, *birko* ‚piwo’ z niem. *Bier*, *čekovat* ‚śledzić, kontrolować’ z ang. *to check* ‚sprawdzić’, *čipák* ‚sknerus, skąpiec’ z ang. *cheap* ‚tani’, *lajtovní* ‚produkt oznaczony jako light’ z ang. *light*³⁶, *salámista* ‚pacyfista; osoba bez wyraźnych poglądów’ z arabskiego *salam alejkum* ‚pokój z tobą’, *chytrák* ‚smartfon’ z ang. *smartphone*, *šprechtit* ‚mówić po niemiecku’ z niem. *sprechen*, *žitánka* ‚Romka’ (por. czes. *cikánka*) od nazwy francuskich papierosów *Gitanes*, które mają w swoim logo tańczącą kobietę narodowości romskiej.

Językowym świadectwem wspomnianej wymiany dóbr oraz odzwierciedleniem pragmatycznej strony życia społecznego i gospodarczego jest również ekspansja form złożonych z częstką *euro-* (por. czes. *Evropa*, pol. *Europa*). W języku polskim obserwujemy nadużywanie tego typu konstrukcji (por. mi.n *eurowolność*, *eurodziecko*, *euroatrakcja*, *eurokonkurs*, *euorodzice*, *euroszansa*, *europpracownik* itp.), w analizowanym słowniku jest ich także sporo. Oto niektóre z nich: *eurovkář* ‚miłośnik eurogień’, *eurofob*, *europitomeček* ‚europoseł’, *eurovka* ‚europaleta; eurogra’, *držeuo* ‚skąpiec gromadzący walutę’, *eurobomba* ‚typowa obywatelka Europy Zachodniej, błada, wytatuowana, głupia, z nadwagą, paląca papierosy’, *eurotika* ‚podniecenie, wzruszenie wywołane nowymi normami europejskimi’, *eurosráčka* ‚produkt spożywczy kiepskiej jakości dostępny w EU’, *Euročína* ‚Polska’, *euroidiot/eurohujer* ‚bezkrytyczny zwolennik administracji EU’, *eurochcanky/europivo* ‚piwo złej jakości produkowane przez wielkie koncerny europejskie’, *euroblb* ‚bezkrytyczny miłośnik EU’, *euročerpač* ‚osoba otrzymująca regularnie dotacje europejskiej’, *eurom kondom* ‚kondom z wytrzymałego silikonu, nakładany na klasyczną żarówkę, dzięki któremu wygląda ona jak żarówka mleczna’, *europosranec* ‚fanatyczny zwolennik EU, żarliwie wy-

35 Zapożyczenia z języka japońskiego są nieliczne, pojawiają się przy hasłach odnoszących się do Tomia Okamury, czeskiego polityka japońskiego pochodzenia.

36 W jęz. polskim ang. *light* odnosi się do wyrobów spożywczych, adaptowany przymiotnik *lajtowy* wg SJP rozumieniu potocznym oznacza 1. ‚luźny, przyjemny, spokojny’; 2. ‚dobry, fajny; spoko’; 3. ‚łatwy’. <https://sjp.pl/lajtowy>, dostęp 13.01.2021.

pełniający jej zalecenia', *eurobubák* 'polityk nieustannie straszący Unią Europejską i Brukselą', *eurolkolchoz/eurosajuz* 'Unia Europejska'. Powyższe przykłady nacechowane są na ogół negatywnie (pogardliwie lub ironicznie). Europa i Unia Europejska nie są już symbolami wartości pożądaných, wysokich standardów – wręcz przeciwnie, w oczach internautów tworzących Czeszczyznę 2.0. oznaczają bardzo często rzeczy złej jakości, zbyt wysokie (niekiedy absurdalne wręcz) wymagania i oczekiwania. Produktywność cząstki *euro-* nie wynika tu z naturalnej potrzeby nazywania nowych realiów (por. Szadyko: 2004), ale z potrzeby żartobliwego i sarkastycznego komentowania europejskiej rzeczywistości.

Jak wspomniano na początku, internauci bardzo szybko reagują na to, co dzieje się wokół nich, na wydarzenia z życia gospodarczego, społecznego, politycznego – czego dowodem jest m.in. cała grupa określeń związanych z koronawirusem (zaczęły się one pojawiać w omawianym słowniku zaledwie kilka dni, po wybuchu pandemii³⁷). W miarę rozwoju sytuacji epidemicznej w języku czeskim zaczęły się pojawiać nowe terminy, a niektóre z dotychczas używanych zyskały nowe znaczenia, np. *virotéka* 'pomieszczenie, przestrzeń, w którym znajduje się sporo osób (w domyśle stanowiących potencjalne zagrożenie epidemiczne)' – por. *diskotéka*, *virčirek* 'zakazana impreza podczas pandemii' (por. czes. *večirek* 'impreza, przyjęcie'), *zaviračka* 'skrócona doba otwarcia sklepów, lokali podczas pandemii', *viruspárty* 'impreza towarzyska w czasie kwarantanny', *virobrání* 1. 'dzień otwarty w szpitalach', 2. 'akcja chodzenia bez maseczek' (por. czes. *vinobraní*), *korovolby* 'wybory podczas pandemii', *korodepka* 'depresja wywołana koronawirusem', *zkoronovat* 'bankrutować w wyniku pandemii', *pseudovýuka* 'nauka zdalna w czasie pandemii' (por. pol. *pseudonauka*), *koronky* 'wolne od nauki spowodowane zamknięciem szkół w czasie pandemii', *koronizátor* 'osoba zarażająca Covid 19' (por. czes. *kolonizator*), *koronizace* 'roznoszenie koronawirusa' (por. czes. *kolonizace*). Przytoczone przykłady mają w zdecydowanej większości wydźwięk ironiczny, niekiedy negatywny i świadczą o dużym dystansie Czechów do opisywanego zjawiska i do „groźnych” terminów medycznych.

Zaprezentowane w niniejszej pracy neologizmy charakteryzują się różnym stopniem trwałości. Niektóre z nich to efemerydy, słabo utrwalone w języku ogólnym, inne zaś to używane powszechnie pojęcia. Spora część analizowanego słownictwa ma niezaprzeczalnie charakter środowiskowy i przejściowy. Są to słowa występujące jedynie w określonych gwarach środowiskowych, używane w ściśle określonych sytuacjach komunikacyjnych, czyli nieznanie szerszemu kręgowi użytkowników języka. Ich ocena nie jest jednoznaczna. Nie można odrzucać określonych wyrazów wchodzących dopiero do języka, zwłaszcza ze względu na ich niską częstotliwość użycia (każda jednostka leksykalna zaspokaja potrzeby pewnej grupy użytkowników), ale należy się zastanowić, czy rzeczywiście mają one szansę na szersze rozpowszechnienie w języku. Czy wyczerpują one – definiowane przez Markowskiego (Markowski 2005) kryterium wystarczalności? Czy uzupełniają braki w zasobie leksykalnym?³⁸ Tworzone przez

37 Co potwierdza ogólnowiadomą tendencję. Niemal wszystkie duże słowniki angielskie, niemieckie, francuskie, niemal od razu zostały uzupełnione o terminy związane z koronawirusem.

38 Por też art. Bogdana Wálczaka *Przegląd kryteriów poprawności językowej*, „Poradnik Językowy” 1995., s. 5–6.: „poprawne jest to, co uzupełnia zasób środków nominatywnych i ekspresywnych języka i powoduje, że zasób ten w jakiś swoim wycinku staje się wystarczający dla nazwania rzeczywistości pozajęzykowej i wyrażenia swojego do niej stosunku – natomiast błędne jest to, co dubluje (dokładnie, a więc także pod

internautów neologizmy są zaskakujące w swojej formie i treści, bowiem tworzone są często wg specyficznych reguł i kryteriów: nieograniczonej swobody twórczej, lekceważenia istniejących zasad (np. zasady grzeczności, poprawności językowej, politycznej), maksymalnej ekspresywności i nietuzinkowości. Jaki będzie ich dalszy los? Trudno powiedzieć. Sam pomysłodawca słownika wątpi w trwałość niektórych neologizmów twierdząc, że „novotvary ani další slova nezapadnou, ale zůstávají s námi napořád jako svědkové doby, v níž jsme žili”.³⁹

Z przeprowadzonej analizy wyłania się niejednorodny i bogaty obraz współczesnej czeszczyzny. Języka, w którym odbijają się zachodzące we współczesnych Czechach zmiany – rozluźnienie norm etycznych i kulturowych, związana z nimi detabuizacja niemal wszystkich sfer działalności i życia człowieka, bulwaryzacja i upotocznienie języka na poziomie formy i treści, technologizacja i internacjonalizacja słownictwa. Internauci współtworzący Czeszczyznę 2.0. po raz kolejny potwierdzają, że współcześni Czesi mają dystans do siebie i otaczającej rzeczywistości, niezwykłą i nieskrępowaną wyobraźnię językową, niebanalne poczucie humoru, a ironia jest dla nich (często wykorzystywanym) narzędziem wartościowania świata zewnętrznego. Podsumowaniem zaprezentowanych rozważań niech będą słowa samego Martina Kavki (twórcy Čeština 2.0.), który w jednym z wywiadów⁴⁰ stwierdza, że Čeština 2.0 jest swoistą kroniką czasów. Każdy współtwórca (internauta) odciska w niej swoje emocje, swoje poglądy, wyraża w niej samego siebie. Każde hasło jest minipowieścią, minihistorią, a jego główną motywacją jest to, co dzieje się wokół nas (wydarzenia, przemiany, fenomeny). Nowe wyrazy są powiewem świeżości, dzięki nim język oddycha, a nie staje się martwym tworem, zakurzonym eksponatem w muzeum. Są świadectwem nie tylko dynamiki języka, ale całej rzeczywistości pozajęzykowej i przekształceń, którym ulega.

LANGUAGE REFLECTION OF THE SOCIO-CULTURAL CHANGES IN MODERN CZECH LANGUAGES (BASED ON ČEŠTINA 2.0.)

SUMMARY The article deals with the issue of modern Czech language, reflecting the socio-cultural changes taking place in Czech society in last decades. Author explores lexical material collected and presented in Čeština 2.0, unusually crowdsourced online dictionary. The main focus was placed on vulgarization of the language, crossing the boundaries of linguistic and cultural correctness, economy of language (as the principle of least effort) and expansion of the social variety of a language, which show that in last few years the tendency for using colloquial spoken Czech language is more and more common. The expansion of vulgarisms in Czech language is closely connected with the spread of colloquial

---

względem wartości ekspresywnej, konotacyjnej, stylistycznej itp.) środki już w języku istniejące i funkcjonujące”

39 https://www.idnes.cz/kultura/literatura/hacknuta-cestina-kniha-cestina-2-0.A181121_105322_literatura_kiz

40 Soutok, esterifikace, haranténa. Neologismy jsou kronikou doby • RESPEKT.pdf s. 3, dostęp 31.01.2021. Powyższe słowa są częściowo tłumaczeniem (z języka czeskiego), częściowo parafrazą słów Kavki, pochodzących z cytowanego artykułu.

language which often displace literary Czech. The examples presented in this article prove unforced approach to life and language of dictionary makers (internet users) and shows that the influence of sociocultural terms on the forms of languages cannot be overestimated.

LITERATURA

- / Buttler D. – Kurkowska H. – Satkiewicz H., 1976, *Kultura języka polskiego*, Warszawa.
- / Čemusová J., 2009, Tabuová témata ve výuce češtiny pro cizince a jak s nimi pracovat, *Eurolingua & Eurolitteraria* 2009, Liberec, s. 177–180.
- / Gromnica R., 2017, Projevy vulgarity a zdvořilosti v diskusních fórech k domácí politice, „Časopis pro moderní filologii”, 99, č. 2, s. 214–224.
- / Grzenia J., 2004, Strona WWW jako forma dialogowa, *Dialog a nowe media*, red. Małgorzata Kita, Jan Grzenia, Katowice, s. 22–31.
- / Grzenia J., 2006, *Komunikacja językowa w Internecie*, Warszawa.
- / Handke K., 2011, Rozległość i granice uzusu językowego w polszczyźnie na przełomie XX i XXI wieku, A. Piotrowicz – M. Witaszek-Samborska – K. Skibski (red.), *Norma językowa w aspekcie teoretycznym i pragmatycznym*, s. 111–122.
- / Hubáček J., 2005, System leksykalny języka czeskiego, M. Balowski (red.), *Rozwój języka czeskiego po aksamitnej rewolucji*, Racibórz, s. 135–148.
- / Hugo J., 2009, *Slovník nespisovné češtiny*, Praha.
- / Hradilová D., 2019, Zhřešit myšlenkou, zhřešit slovem... K užívání vulgarismů v současných českých literárních textech, *Studia et documenta Slavica* 2019, nr 3 (9), s. 67–80.
- / Kavka M. – Škrabal M., 2018, *Hacknutá čeština – neortodoxní slovník dnešní mateřštiny*.
- / Klemensiewicz Z., 1965, Higiena językowego obcowania, „*Język Polski*” XLV, s. 1–8.
- / Kramulová D. – Hoskocová S. – Svěrák Z. – Peisertová L., 2009, Vulgarity: užíváme je rádi a stále častěji, *Psychologie dnes*, Praha, 15(1), 20.
- / Marcejanik M., 2007, *Grzeczność w komunikacji językowej*, Warszawa.
- / Markowski A., 2005, *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne*, Warszawa.
- / Nejedlý P., 2016, Vulgarismy v lexikálním systému i v komunikaci, *Český jazyk a literatura*, Praha, 66(1), s. 5–13.
- / Pastuchowa M., 2008, *Ukryte dziedzictwo. Ślady dawnej leksyki w słownictwie współczesnej polszczyzny*, Katowice.
- / Skowronek B., 2013, *Mediolingwistyka. Wprowadzenie*, Kraków.
- / Svobodová D., 2010, *Specifické prvky jazykové ekonomie v současné elektronické komunikaci*. Příspěvek na webové konferenci Čeština – jazyk slovanský 4. Org.: Katedra českého jazyka a literatury s didaktikou, Pedagogická fakulta Ostravské univerzity (20. 9. – 31. 10. 2010).
- / Szadyko S., 2004, Derywaty z euro – w języku polskim i rosyjskim, *International Journal of Management and Economics* 16, s. 176–188.
- / Uličný O., 2009, Lingvistické a psychosociální aspekty užívání agresivních verbálních prostředků, zvl. vulgarismů, v současné veřejné české komunikaci, *Eurolingua & Eurolitteraria* 2009, Liberec, s. 43–47.
- / Walczak B., 1995, Przegląd kryteriów poprawności językowej, „*Poradnik Językowy*” 1995, s. 5–6.

Źródła internetowe

- / Čínitel, zčápit, šalinosexuál. Nová slova jsou jako fejetony, „Respekt.cz“, <https://www.respekt.cz/spolecnost/cinitel-zcapit-salinosexual-nova-slova-jsou-jako-fejetony>. [dostęp: 15.01.2021]
- / Gruszczyński W., *Chodzi o to, aby język giętki...*, Uniwersytet SWPS, <https://www.swps.pl/nauka-i-badania/blog-naukowy/15933-chodzi-o-to-aby-jezyk-getki>. [dostęp: 31.01.2021]
- / <https://cestina20.cz/o-cestine-2-o/>. [dostęp: 25.01.2010]
- / https://www.idnes.cz/kultura/literatura/hacknuta-cestina-kniha-cestina-2-o.A181121_105322_literatura_kiz. [dostęp: 25.01.2021]
- / Závřelová M., 2018, *Čvančary a milošekunda. Až sem dospěla současná čeština*, „iDNES.cz“, artykuł z dn. 21.listopada 2018 r., https://www.idnes.cz/kultura/literatura/hacknuta-cestina-kniha-cestina-2-o.A181121_105322_literatura_kiz. [dostęp: 15.12.2020]
- / <http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=pikador>. [dostęp: 15.12.2020]
- / <https://www.korpus.cz/>. [dostęp: 28.12.2020]
- / <https://www.melvil.cz/kniha-hacknuta-cestina/>. [dostęp: 25.01.2010]
- / <https://sjp.pl/lajtowy>. [dostęp: 15.12.2020]
- / Soutok, esterifikace, harantěna. Neologismy jsou kronikou doby, „Respekt.cz“, <https://www.respekt.cz/rozhovor/soutok-esterifikace-harantena-neologismy-jsou-kronikou-doby>, s. 3. [dostęp: 31.01.2021]